

แนวทางการพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง
อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

Guidelines for the elderly health-care process development of
Napong Sub-district Administration Organization,
Thoen district, Lampang province.

ชนกร สิริสุคันธา*

(Thanakorn Sirisugandha)

พรณา บุญนำมา**

(Pornnana Boonnamma)

นภาพรณ เนตรประดิษฐ์***

(Napawan Netpradit)

Received: December 1, 2018

Revised: February 20, 2019

Accepted: April 1, 2019

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ และเพื่อหาแนวทางการพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุของชุมชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้สูงอายุ เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ข้าราชการหรือสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อาสาสมัครสาธารณสุขในชุมชน และญาติของผู้สูงอายุ จำนวน 60 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย การสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม ข้อมูลที่ได้นำมาจัดหมวดหมู่ วิเคราะห์เนื้อหาสาระ และหาความถี่ประกอบการบรรยาย

ผลการวิจัยพบว่า การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในตำบลนาโป่ง ด้านการตัดสินใจ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีปัญหาด้านสุขภาพ ทำให้ไม่ค่อยมีเวลาเข้าร่วมประชุมในการพัฒนาท้องถิ่นได้ ด้านการปฏิบัติ ผู้สูงอายุพร้อมให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ ด้านการรับประโยชน์จากกิจกรรมที่ได้ดำเนินการไปแล้วนั้น ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เห็นว่าได้มีประโยชน์ต่อตนเอง ส่วนด้านการประเมินผล จะมีหน่วยงานภาครัฐทำหน้าที่ประเมินผลสรุปด้านแนวทางการพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ ทั้งในระดับหมู่บ้านและระดับตำบล จึงควรวางแผนพัฒนาร่วมกัน ผลัดเปลี่ยนกันเป็นแม่งานเพื่อกำหนดกิจกรรมที่ครบถ้วนและแก้ปัญหาเรื่องงบประมาณ โดยใช้ “โรงเรียนผู้สูงอายุ” เป็นเครื่องมือในการเปิดพื้นที่ให้ผู้สูงอายุจัดกิจกรรมและต่อยอดองค์ความรู้ โดยการนำภูมิปัญญามาใช้บนฐานวัฒนธรรมและความเฝือกของผู้สูงอายุ จะเป็นแนวทางการส่งเสริมการจัดการความรู้ของชุมชนและนำพลังผู้สูงอายุมาใช้ในการพัฒนาชุมชน

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม ผู้สูงอายุ การดูแลสุขภาพ โรงเรียนผู้สูงอายุ

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาการจัดการ บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

** อาจารย์ ดร. สาขาวิชาการตลาด คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

*** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาการจัดการ บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

Abstract

This research had the objectives to promote community participation in caring for the health of the elderly and to find a guideline in the community elderly health-care process development in Naphong Sub-district Administration Organization, Thoen district, Lampang province. It is a qualitative research with the sample groups of the elderly, officers of sub-district health promotion hospital, head of the sub-district, village heads, government officials or members of local government organizations, community public health volunteers and relatives of the elderly totaled 60 persons. The research tools consisted of observations, in-depth interviews and group discussions. Data received were classified into categories then used contents analysis and frequencies to support the description.

The research results found that promote community participation in the development of elderly healthcare process in Naphong sub-district in decision making the elderly have health problem they did not have time to join the community in local development; as for practice, the elderly were ready to cooperate in various activities; for receiving benefits from the finished activities, most of the elderly thought beneficial to themselves but for evaluation, there were government agencies that had the duties to evaluate and conclude. For the guideline in developing the elderly healthcare process, agencies concerning the elderly healthcare process development both at the village level and sub-district level should plan together, alternating the position of leader to specify complete activities and solve the budget problem using “schools for the elderly” as the tool in opening the space for the elderly to conduct activities and develop knowledge body using local wisdom on the foundation of culture and thirst for knowledge of the elderly. This would be a way to promote knowledge management of the community in using the power of the elderly in community development.

Keywords: Participation, Elderly, Health care, Elderly school

ความเป็นมาและความสำคัญ

ผู้สูงอายุในอดีตจะมีบทบาททั้งในครอบครัวและสังคมภายนอกค่อนข้างสูง ดังมีคำพังเพยว่า “เดินตามผู้ใหญ่ หมาไม่กัด” ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ผู้สูงอายุในอดีตมีบารมีและอิทธิพลในการชักจูง เพราะการเรียนรู้ทางวิชาชีพของบุคคลใดก็ตามย่อมได้รับการปลูกฝังอบรมมาจากผู้สูงอายุแทบทั้งสิ้น (โฆสิต ไซยประสิทธิ์, 2546, หน้า 4) ผู้สูงอายุมีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชน การศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมประเพณี แต่การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในกิจกรรมชุมชนลดลงเนื่องจากผู้สูงอายุมีปัญหาด้านฐานะทางเศรษฐกิจ บางส่วนสุขภาพร่างกายไม่แข็งแรง (นพพรณพร อุทโย, 2552) ผู้สูงอายุที่มีคุณภาพจะสามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับความพึงพอใจและความปรารถนาของตนเอง มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี สามารถพึ่งพาตนเองได้ รวมถึงสามารถช่วยครอบครัวและสังคมได้ (ทิพวรรณ สุธานนท์, 2556, หน้า 47)

ในปัจจุบันปัญหาสุขภาพของประเทศไทย ได้มีการเปลี่ยนจากโรคติดต่อมาเป็นโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการพัฒนาประเทศในด้านเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งสังคมไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ อาจเป็นภัยคุกคามสำคัญสำหรับประเทศไทย เนื่องจากการลดลงของวัยแรงงานอาจก่อให้เกิดการแย่งชิงประชากรวัยแรงงาน โดยเฉพาะคนที่มีศักยภาพสูง ซึ่งเป็นกำลังแรงงานสำคัญในการพัฒนาประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560, หน้า 126) ปัญหาสุขภาพผู้สูงอายุที่ประสบอยู่ไม่ว่าจะเป็นโรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง ซึ่งมักจะตามมาด้วยโรคหลอดเลือดสมอง มีอาการอัมพฤกษ์ อัมพาต ทำให้มีความพิการตามมา

การเข้าถึงบริการสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุมีความยากลำบาก เนื่องจากต้องพึ่งพาผู้อื่นในการดูแลสุขภาพและมีความยุ่งยากในการเคลื่อนย้าย มีต้นทุนสูงในการเข้าถึงบริการโดยเฉพาะในเขตชนบทที่ไม่มียานพาหนะของตนเอง การดูแลผู้สูงอายุในระยะยาวจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากครอบครัวหรือญาติในการดูแลและให้บริการ รวมถึงการปรับสภาพแวดล้อมและที่อยู่อาศัยให้เอื้อต่อการดูแลด้วย เช่น ที่นอน พื้นบ้าน สถานที่ขับถ่าย เป็นต้น เพื่อให้การดูแลมีประสิทธิภาพ แม้ผู้สูงอายุจะทำงานไม่ได้มากเหมือนคนหนุ่มสาว แต่ครอบครัวและชุมชนไม่ควรลืมนึกถึงข้อดีของผู้สูงอายุ ในแง่ที่ว่าท่านเป็นบุคคลที่ได้ผ่านโลกผ่านชีวิตมามาก ประสบการณ์ของท่านจึงมีค่ามากสำหรับชุมชน ในขณะเดียวกันผู้สูงอายุโดยทั่วไปก็มีความยินดีและเต็มใจให้คำปรึกษาต่าง ๆ แก่ผู้ที่อ่อนวัยกว่า (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2545, หน้า 605)

ปัจจุบันการดูแลผู้สูงอายุในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง อำเภอลำปาง พบว่า จากความเจริญทางการแพทย์ ทำให้ผู้ป่วยภาวะวิกฤตมีอัตราการรอดภัยมากขึ้น แต่กลายเป็นผู้ป่วยภาวะพึ่งพิงเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ อีกทั้งแนวโน้มครอบครัวมีขนาดเล็กลง และมีการเคลื่อนย้ายคนในวัยแรงงานเข้าสู่เมืองหรือเดินทางไปต่างจังหวัดมีมากขึ้น ในด้านโรงพยาบาลเน้นการดูแลผู้ป่วยระยะเฉียบพลันจนผู้ป่วยพ้นขีดอันตรายแล้ว แต่ผู้ป่วยบางรายยังต้องการดูแลสุขภาพต่อเนื่องเพื่อป้องกันความพิการหรือฟื้นฟูสภาพร่างกายได้อย่างทันทั่วทั้ง ทำให้สามารถกลับมาใช้ชีวิตได้ตามปกติหรือเกือบปกติ แต่การจัดการดูแลผู้ป่วยระยะกึ่งเฉียบพลันหรือการดูแลผู้ป่วยฟื้นฟู ยังขาดความชัดเจนและมาตรฐานในการดูแล

แม้ว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจะมีระบบการดูแลสุขภาพต่อเนื่องที่บ้าน แต่ยังคงขาดระบบการถ่ายทอดกระบวนการดูแลผู้สูงอายุในระยะยาวที่ชัดเจน รวมทั้งระบบบริการปฐมภูมิ มีข้อจำกัดด้านบุคลากรทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ กล่าวคือ การดูแลสุขภาพต่อเนื่องที่บ้าน มีปัญหาด้านบุคลากรและผู้ดูแลที่ไม่เพียงพอทั้งยังขาดความรู้และทักษะ ขาดการสนับสนุนด้านอุปกรณ์ทางการแพทย์ เมื่อกลับไปดูแลต่อที่บ้าน รวมทั้งขาดการเชื่อมโยงข้อมูลในการดูแลต่อเนื่อง

ดังนั้น องค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านห้วยแก้ว โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านนาเบี้ยหลวง กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขในหมู่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปางและภาคีร่วมพัฒนาได้เห็นความสำคัญของการดำเนินงานสร้างเสริมสุขภาพให้ผู้สูงอายุซึ่งเป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญ ให้มีสุขภาพพลานามัย จิตปัญญาและสังคมที่ดี ให้มีร่างกายแข็งแรง สภาพจิตที่สมบูรณ์ อายุยืนยาวและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จึงตระหนักและให้ความสำคัญในการหาแนวทางการพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ โดยมีกลไกหลักคือการพัฒนาบุคลากรทั้งในระดับสถานบริการสาธารณสุขและผู้ดูแลผู้สูงอายุ รวมทั้งการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง
2. เพื่อหาแนวทางการพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุของชุมชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากร ได้แก่ คนในชุมชนที่อาศัยอยู่พื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง จำนวน 5,991 คน (กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, ออนไลน์, 2560) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้สูงอายุเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ผู้นำชุมชน ข้าราชการหรือสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อาสาสมัครสาธารณสุขในชุมชน และญาติของผู้สูงอายุ จำนวน 60 คน เลือกกลุ่มเป้าหมายแบบบอกต่อ (snowball technique) เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูลประกอบด้วย การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกต เก็บรวบรวมข้อมูล ระหว่างวันที่ 1 ตุลาคม 2560 – 30 กันยายน 2561 การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความ ประกอบด้วย ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกตและการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุและแนวทางการพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุของชุมชน ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง นำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์เนื้อหา จัดหมวดหมู่และนำเสนอผลการวิจัยในภาพรวม

ผลการวิจัย

ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชนพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง อำเภอลำปาง เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา ในพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง พบว่าประชากรผู้สูงอายุมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกปี จากการสำรวจประชากรในเขตตำบลนาโป่ง ประจำปี พ.ศ. 2561 พบว่าผู้สูงอายุ มีจำนวนทั้งสิ้น 1,244 คน คิดเป็นร้อยละ 30.36 ของประชากรทั้งหมด 4,098 คน

จากสถานการณ์ดังกล่าว ทำให้ระบบการบริการและสวัสดิการต่างๆ ของรัฐบาลและขององค์กรภาคเอกชน ที่ให้การส่งเสริมและสนับสนุนที่เกี่ยวกับด้านสุขภาพ ด้านชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุนั้น ไม่เพียงพอกับความจำเป็นและความต้องการของผู้สูงอายุโดยรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้บริการทางด้านสุขภาพ การส่งเสริมสุขภาพ การดูแลสุขภาพ การรักษาพยาบาล ตลอดจนการดูแลทางด้านชีวิตความเป็นอยู่ การดำรงชีวิตและการบริการทางสังคม อันพึงจะตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุได้อย่างครอบคลุมทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ

แม้ว่าในพื้นที่จะมีการตั้งชมรมผู้สูงอายุตำบลนาโป่ง และได้มีการดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 ภายใต้การส่งเสริมและสนับสนุนหน่วยงานราชการและองค์กรต่าง ๆ เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพบ้านนาเปี้ยหลวง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพบ้านห้วยแก้ว องค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง โรงเรียนในเขตตำบลนาโป่ง และองค์กรเอกชนต่างๆ ทั้งในเขตและนอกเขตตำบลนาโป่ง เป็นต้น แต่การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ต่อเนื่อง อีกทั้งสถานการณ์ของสังคมปัจจุบันที่มีแนวโน้มสัดส่วนของผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น ทำให้การบริการสุขภาพและสวัสดิการทางด้านสังคมมีไม่เพียงพอ ไม่สนองตอบต่อความจำเป็นและความต้องการของผู้สูงอายุในปัจจุบัน

ในด้านสุขภาพ ผู้สูงอายุมีโรคประจำตัวที่แตกต่างกันออกไป บางคนป่วยเป็นโรคความดันสูง เบาหวาน ไขมัน โรคหัวใจ บางรายมีอาการอ่อนเพลีย หอบหืด กระดูกทับเส้นประสาท เป็นต้น ทั้งนี้พบว่าผู้ป่วยมีภาวะความดันสูงมากที่สุด และเคยมีปัญหาเรื่องการหกล้มที่เป็นความเสี่ยงต่อการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ โดยการดูแลตนเองเบื้องต้นมีการใช้ยาขนาด การกินยาแก้ปวด หากปวดมากจะไปพบแพทย์ที่อยู่ประจำโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในพื้นที่ ก่อนจะมีการวินิจฉัยและอาจส่งตัวไปรักษายังโรงพยาบาลอำเภอลำปางต่อไป

ในด้านภูมิปัญญา ผู้สูงอายุตำบลนาโป่ง มีความรู้หลากหลายทั้งการเกษตร ปลูกพืช สมุนไพร เลี้ยงสัตว์ การจักสาน กล้องใส่ข้าว การทำน้ำมันนวดสมุนไพร การฟ้อนรำในทำนองที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตำบลนาโป่ง เป็นต้น โดยกิจกรรมเหล่านี้ ไม่สามารถสร้างรายได้ต่อวันได้มากนัก แต่เป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์และเป็นการพบปะกันของผู้สูงอายุในชุมชน

เมื่อสอบถามถึงความต้องการในด้านการพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุที่เหมาะสมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง ควรทำอย่างไร พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความต้องการให้มีการส่งเสริมความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพร่างกาย การออกกำลังกาย และการมีรายได้เสริม เนื่องจากผู้สูงอายุในชุมชนทำการเกษตรเป็นอาชีพและมีรายได้น้อย แต่ด้วยร่างกายที่ไม่ค่อยแข็งแรง จึงไม่สามารถใช้แรงงานได้หนักเหมือนแต่ก่อน

จากการสำรวจสถานการณ์แล้วนำมาข้อมูลที่ได้มาสนทนากลุ่มเพื่อหาแนวทางการพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง พบว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านห้วยแก้ว โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านนาเปี้ยหลวง กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขในหมู่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปางและภาคีร่วมพัฒนา มีความต้องการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ ด้วยการจัดตั้ง “โรงเรียนผู้สูงอายุ” ซึ่งอาจเป็นรูปแบบหนึ่งที่สามารถส่งเสริมและพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุให้มีความสุข ภายใต้การสร้างกิจกรรมให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมเรียนรู้ ภายใต้เงื่อนไขของทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งด้านการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดกิจกรรมจากหน่วยงานภาคีที่กล่าวมาข้างต้น และหน่วยงานภายนอกที่จะติดต่อประสานงานในการให้ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพกาย สุขภาพใจ การมีส่วนร่วมใน

กิจกรรมทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อ และความเป็นพลเมือง ที่นอกเหนือจากการยกระดับกระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุแล้วยังก่อให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม ยังส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีความกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เหมาะสม เห็นคุณค่าในตนเอง เกิดความภาคภูมิใจ มั่นใจและมีความสุขที่ได้ร่วมกิจกรรม

ส่วนที่ 2 การวิเคราะห์หาแนวทางการพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุของชุมชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง

การพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพโดยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ จะก่อให้เกิดผลดีต่อการได้แนวทางการพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุของชุมชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง เพราะผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมจะเกิดความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการดูแลสุขภาพ เนื่องจากได้มีส่วนร่วมในการประชุมวางแผนหรือขับเคลื่อนการดำเนินงาน การให้ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการ เพื่อนำไปประกอบการพิจารณาจัดทำกิจกรรมหรือโครงการที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ โดยอาจมีส่วนร่วมในการกำหนดขั้นตอนของการดำเนินงานด้านการพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพ มีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์ มีส่วนร่วมสนับสนุนทรัพยากรเงินทองเพื่อใช้ในการดำเนินกิจกรรม รวมทั้งมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ซึ่งสามารถจำแนกประเด็นสำคัญในการวิเคราะห์หาแนวทางการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ แบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งเป็นการกำหนดขั้นตอนของการดำเนินงานการพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพ การเสนอหรือคัดเลือกโครงการที่ชุมชนจะดำเนินการ การกำหนดการใช้ทรัพยากรแหล่งต่างๆ ของชุมชนพื้นที่ตำบลนาโป่ง รวมทั้งการแสดงความคิดเห็นคัดค้านหรือโต้แย้งอย่างมีเหตุผลในการตัดสินใจต่างๆ

จากการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตของผู้วิจัย พบว่าหน่วยงานและภาคีที่เกี่ยวข้องยังไม่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่งได้อย่างเหมาะสม แม้ว่าจะมีตัวแทนผู้สูงอายุเข้าไปมีส่วนร่วมในการคัดเลือกโครงการและกำหนดการใช้ทรัพยากรแหล่งต่างๆ ของชุมชน โดยตัวแทนบางส่วนเป็นผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีอายุเกิน 60 ปี ซึ่งถือว่าเป็นตัวแทนของผู้สูงอายุโดยปริยาย ดังนั้นแนวทางการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชนในการกำหนดขั้นตอนการดำเนินงานและการมีส่วนร่วมในการคัดค้านเพื่อสร้างความร่วมมือจากผู้สูงอายุและประชาชนในพื้นที่จึงยังไม่มีชัดเจนเท่าที่ควร

เมื่อบริบทการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจยังไม่ชัดเจน ทางผู้บริหารขององค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง จึงได้กำหนดแผนการพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุขึ้นมา โดยการจัดตั้ง “โรงเรียนผู้สูงอายุ” ขึ้น ซึ่งได้มีการเรียนรู้การดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุในพื้นที่อื่นๆ ซึ่งให้เห็นว่าการดำเนินงานภายใต้เครือข่ายต่างๆ มีความจำเป็นอย่างไร ทั้งนี้กิจกรรมการก่อตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ดำเนินงานโดยมีการแต่งตั้งคณะกรรมการที่มาจากประธานผู้สูงอายุของแต่ละหมู่บ้าน จำนวน 12 หมู่บ้าน ผู้ทรงคุณวุฒิ และนักวิชาการ เพื่อทำหน้าที่ในการกำหนดกติกาหรือข้อตกลงร่วมกัน การกำหนดหัวข้อในการทำกิจกรรม หรือตารางการเรียนการสอนของโรงเรียนผู้สูงอายุ และการตั้งกองทุนเพื่อดำเนินกิจกรรม ทั้งนี้จะเห็นว่าหัวใจสำคัญของการพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุนั้น ก็คือ การทำงานด้วยจิตอาสา เสียสละเพื่อส่วนรวม

ในระยะเริ่มแรก ได้มีการกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนผู้สูงอายุเวียนไปในหลาย ๆ หมู่บ้าน แต่ใช้อาคารหอประชุมขององค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่งเป็นสำนักงาน โดยจัดตารางกิจกรรมในแต่ละสัปดาห์ เริ่มต้นจากการรวมกลุ่มพบปะพูดคุยกัน แล้วจึงค่อย ๆ พัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมให้มีความชัดเจนมากขึ้น โดยพยายามตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของผู้สูงอายุ หรืออาจเป็นการขยายกิจกรรมที่มีการดำเนินงานอยู่แล้ว เช่น การตรวจสุขภาพประจำสัปดาห์ของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน การดำเนินงานของศูนย์เศรษฐกิจพอเพียงตำบล โครงการศูนย์สามวัย หรือธนาคารความดี เป็นต้น ซึ่งจะเห็นว่าแนวทางการจัดกิจกรรมจะมีความยืดหยุ่นค่อนข้างสูง

การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ชุมชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่งจะได้ร่วมกันประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร ร่วมออกแรงหรือลงมือทำ การสนับสนุนทรัพยากรเงินทองหรือวัสดุ อุปกรณ์เพื่อใช้ในการดำเนิน

กิจกรรมการพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ จากการสนทนากลุ่ม ส่วนใหญ่มองว่าในภาพรวมตัวแทนชุมชนต่าง ๆ ทั้ง 12 หมู่บ้านของตำบลนาโป่งมีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์อยู่ในระดับมาก เมื่อมีกิจกรรมต่าง ๆ จะสื่อสารข้อมูลไปให้ผู้สูงอายุในหมู่บ้านของตนเองรับทราบ ผ่านช่องทางที่หลากหลาย เช่น เสียงตามสาย การบอกปากต่อปาก การโทรศัพท์ การประกาศในงานวัด งานประชุมต่าง ๆ เป็นต้น

การจัดกิจกรรม “โรงเรียนผู้สูงอายุ” ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง ถือเป็นการทดลองเปิดโรงเรียน และทดลองทำกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งนี้ภาควิชาพัฒนาในพื้นที่เคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุมามาก เช่น เป็นข้าราชการครูเกษียณ หรือการศึกษาจากโรงเรียนผู้สูงอายุอื่น ๆ เป็นต้น จึงทำให้มีความเข้าใจและสามารถผลักดันโรงเรียนผู้สูงอายุได้เป็นอย่างดี อีกทั้งเมื่อมีหน่วยงานในท้องถิ่นให้การสนับสนุน โรงเรียนผู้สูงอายุจึงมีกิจกรรมเกิดขึ้นในทุกสัปดาห์ โดยกำหนดกิจกรรมไว้ สัปดาห์ละ 1 วัน

จากการดำเนินงานที่ผ่านได้เริ่มเห็นแนวโน้มและทิศทางของการพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง เช่น มีการร่วมทำบุญเลี้ยงวันเกิดของผู้บริหารองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ด้วยการจัดเลี้ยงอาหารกลางวันแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุ มีการนำผลผลิตที่ได้จากการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุที่ทำกิจกรรมต่าง ๆ ไปจำหน่าย เป็นต้น

ทั้งนี้ประธานผู้สูงอายุของแต่ละหมู่บ้านก็มีความเข้มแข็งที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งต่างกันความเข้มแข็งและภูมิปัญญาของตนเองมามีส่วนร่วมในการปฏิบัติอย่างเต็มที่ โดยที่ไม่ต้องมีการออกกฎหรือบังคับให้ร่วมกิจกรรม แต่เป็นความสมัครใจและโดยส่วนใหญ่สมาชิกชมรมผู้สูงอายุก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

กิจกรรมที่โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลนาโป่ง ได้ดำเนินการในรอบปีที่ผ่านมา ล้วนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ดังนั้นจึงไม่เกิดปัญหาการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ เช่น มีการจัดกิจกรรมวันสงกรานต์ วันเข้าพรรษา วันลอยกระทง เป็นต้น โดยการนำโครงการที่เกี่ยวข้องอยู่แล้วขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและส่วนราชการในพื้นที่ มาผนวกกับกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุ ส่งผลให้กิจกรรมขับเคลื่อนไปได้ด้วยดี

อย่างไรก็ดีพบว่า ในชุมชนจะมีกิจกรรมโครงการต่างๆ ของหน่วยงานที่ได้วางแผนไว้อยู่แล้ว เพื่อลดปัญหาด้านงบประมาณและความซ้ำซ้อนของกิจกรรมอาจมีการบูรณาการงานหลายๆ งานเพื่อตอบสนองเป้าหมายเดียวกันได้ โดยควรมีการประชุมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อตรวจสอบการกำหนดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ

การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ทั้งการได้รับการพัฒนาศักยภาพของตนเอง การที่ตนเองได้รับประโยชน์จากการร่วมกันทำงาน การมีความยินดีหรือภาคภูมิใจในผลการดำเนินงาน

การที่จะให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในผลประโยชน์จากกระบวนการดูแลสุขภาพได้นั้น จะต้องมีการจัดกิจกรรมที่เกิดจากความต้องการของคนส่วนใหญ่อาจจะเป็นกิจกรรมที่ทำขึ้นมาใหม่ หรือเป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุเคยทำร่วมกันมาก่อนก็ได้ ทั้งนี้กิจกรรมที่ได้ดำเนินการและผู้สูงอายุส่วนใหญ่เห็นว่าได้ประโยชน์ เช่น การจัดกิจกรรมให้ความรู้ด้านศาสนา การตรวจสุขภาพประจำสัปดาห์ หรือการจัดกิจกรรมที่นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบองค์รวมโดยการบูรณาการการทำงานร่วมกันจากสหสาขาวิชาชีพ หากมีการคำนึงถึงความแตกต่างหลากหลายของผู้สูงอายุในชุมชนก็จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์อย่างชัดเจน

การจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ได้มีการดำเนินงานด้านกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชน เน้นกิจกรรมที่ส่งเสริมสุขภาพ การออกกำลังกาย นันทนาการ การพักผ่อน การปลูกผักสวนครัว ศาสนาและด้านเศรษฐกิจ การส่งเสริมรายได้ต่างๆ เพราะผู้สูงอายุมักให้ความสนใจ ทำให้สามารถดึงผู้สูงอายุให้มีส่วนร่วมได้มาก ซึ่งเป็นกุศโลบายในการชักชวนให้มาร่วมกิจกรรมอื่นๆ อย่างต่อเนื่อง เช่น การให้ความรู้เรื่องกฎหมายที่มีอาจารย์นำมาเล่าให้ฟังเพื่อให้รู้เท่าทันมิฉฉาชีพ โดยเฉพาะผู้สูงอายุในชุมชนที่มักจะถูกหลอก ทำให้ได้เรียนรู้ หรือแม้แต่เรื่องการเรียนรู้เรื่องการลงลายมือชื่อในกระดาษเปล่า ที่อาจเกิดปัญหาในอนาคต การให้ความรู้เรื่องการใช้โทรศัพท์แบบสมาร์ตโฟน ที่เป็นช่องทางในการติดต่อระหว่างผู้สูงอายุและลูกหลานที่ไปทำงานนอกชุมชน หรือแม้แต่การศึกษาดูงานก็เป็นกิจกรรมหนึ่งที่ช่วยเปิดโลกทัศน์ของผู้สูงอายุ ซึ่งไม่จำเป็นต้อง

พาไปต่างจังหวัดไกลๆ แต่ว่าในพื้นที่ใกล้เคียงก็มีประเด็นที่ผู้สูงอายุไม่เคยได้เยี่ยมชม เช่นวัดต่างๆ ในเขตพื้นที่อำเภอเถิน เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์ของผู้สูงอายุได้เป็นอย่างดี

การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ไม่ว่าจะเป็นการติดตามสภาพปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงาน ผลการดำเนินงาน การสังเกตการณ์และการประเมินผลด้านข้อมูลสถิติต่าง ๆ ในการดำเนินกิจกรรม

จากการสนทนากลุ่ม ส่วนใหญ่มองว่าผู้สูงอายุในตำบลนาโป่ง มีส่วนร่วมในการประเมินผล เช่น ในการส่งเสริมงานจิตอาสาของผู้สูงอายุไม่ว่าจะเป็นการทำงานประจำปีหรือการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาต่างๆ จะมีการประเมินผลโดยการสังเกตจำนวนผู้ร่วมงาน สอบถามความต้องการและประโยชน์ที่ได้รับจากการดำเนินกิจกรรม รวมทั้งการสอบถามถึงความต้องการอื่นๆ เหล่านี้ล้วนแสดงถึงการมีส่วนร่วมในการประเมินผล

ทั้งนี้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกในภาพรวม ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ได้สะท้อนความคิดเห็นด้านการประเมินกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุว่า มีบทบาทสำคัญในการพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ เนื่องจากเป็นแหล่งส่งเสริมการดูแลสุขภาพและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ด้วยกิจกรรมที่หลากหลาย ผู้สูงอายุได้ทำในสิ่งที่ไม่เคยทำและไม่เคยเข้าถึงการใช้ทรัพยากรบางอย่างมาก่อน รวมทั้งเป็นการเปิดพื้นที่ทางสังคมให้ผู้สูงอายุต่างหมู่บ้านมาพบปะพูดคุยกัน ทำให้คลายความกังวลด้านความเหงา การถูกทอดทิ้ง หรือแม้แต่เฝ้าระวังอาการทางใจด้านการเจ็บป่วยเรื้อรังลงไปได้ เหล่านี้ล้วนแต่ทำให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกว่าชีวิตของตนเองยังมีคุณค่า จะเห็นได้ว่าในหลายๆ กิจกรรมผู้สูงอายุในชุมชนจะเป็นวิทยากรและถ่ายทอดความรู้ให้กับเพื่อนๆ ผู้สูงอายุด้วยกัน ทำให้เกิดเพื่อนวัยเดียวกัน ซึ่งเป็นความรู้สึกสำคัญที่จะนำไปสู่สุขภาพที่ดี เช่น การชวนกันไปออกกำลังกาย การปรับรสชาติอาหาร ไม่กินอาหารรสจัด หรือการกระตุ้นความคิดในการความเสี่ยงต่อโรคความจำเสื่อม เป็นต้น

ดังนั้น หากมีการกำหนดเป้าหมาย จะต้องมีการวัดผล ว่าบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่ และมีการนำผลของการวัดมาใช้ในการปรับปรุงแผนการลงมือปฏิบัติให้ดีขึ้น ดังนั้นควรมีการสื่อสารในทุกระดับ ให้เห็นประโยชน์ของโครงการโรงเรียนผู้สูงอายุ และกำหนดเป้าหมายร่วมกันบนพื้นฐานทรัพยากรชุมชนที่มีอยู่ในตำบลนาโป่ง เพื่อให้เห็นภาพการพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง ซึ่งสามารถจำแนกประเด็นสำคัญในการวิเคราะห์หาแนวทางการพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ แบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง ส่งเสริมการมีส่วนร่วมด้านการตัดสินใจ ด้วยการคัดเลือกตัวแทนประธานผู้สูงอายุแต่ละหมู่บ้านมาทำหน้าที่ในการตัดสินใจจัดกิจกรรมต่างๆ ในการดูแลสุขภาพร่วมกัน บนพื้นฐานการทำงานด้วยจิตอาสา เสียสละเพื่อส่วนรวม ของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีพัฒนาต่าง ๆ ที่เป็นตัวอย่างในการดำเนินงานในชุมชน จะส่งผลต่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจได้มากยิ่งขึ้น

การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ภาพรวมตัวแทนชุมชนต่างๆ ทั้ง 12 หมู่บ้านของตำบลนาโป่ง มีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์เมื่อมีกิจกรรมต่างๆ จะสื่อสารข้อมูลไปให้ผู้สูงอายุในหมู่บ้านของตนเองรับทราบ ผ่านช่องทางที่หลากหลาย ซึ่งกิจกรรมที่โรงเรียนผู้สูงอายุได้ดำเนินการในรอบปีที่ผ่านมา ล้วนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ดังนั้นจึงไม่เกิดปัญหาการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ

การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลนาโป่ง ได้ดำเนินงานด้านกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชน เน้นกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ การออกกำลังกาย นันทนาการ การพักผ่อน การปลูกผักสวนครัว ศาสนา ด้าน

เศรษฐกิจและการส่งเสริมรายได้ต่าง ๆ เพราะผู้สูงอายุมักให้ความสนใจ เกิดการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเข้ามามีส่วนร่วมในผลประโยชน์ของโรงเรียนผู้สูงอายุได้มากขึ้น ซึ่งเป็นกลไกภายในในการชักชวนให้มาร่วมกิจกรรมอื่น ๆ อย่างต่อเนื่อง

การมีส่วนร่วมในการประเมินผล เป็นการประเมินผลสรุปรายยอด จะมีหน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบโครงการต่าง ๆ ของโรงเรียนผู้สูงอายุ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านห้วยแก้ว และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านนาเบี้ยหลวง เป็นต้น จัดทำการประเมินผลโครงการเพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงาน และมีการประเมินผลโดยการสังเกตจำนวนผู้ร่วมงาน สอบถามความต้องการและประโยชน์ที่ได้รับจากการดำเนินกิจกรรม รวมทั้งการสอบถามถึงความต้องการอื่น ๆ

2. ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุของชุมชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง อำเภอลำปาง สรุปการวิจัยได้ดังนี้

แนวทางการพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ ได้ข้อสรุปคือให้มีการจัดตั้ง “โรงเรียนผู้สูงอายุ” ขึ้น จากเดิมที่ไม่มีการดำเนินกิจกรรมดูแลสุขภาพผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ ซึ่งได้มีการถอดบทเรียนการดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุในหลายพื้นที่นำมาเป็นกรณีศึกษา หากจุดเด่นจุดด้อยของแต่ละแห่งนำมาปรับให้เหมาะสมกับบริบทของตำบลนาโป่ง โดยมีการแต่งตั้งคณะกรรมการที่มาจากประธานผู้สูงอายุของแต่ละหมู่บ้าน รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิ และนักวิชาการ มีส่วนร่วมในการกำหนดกติกา กำหนดหัวข้อในการทำกิจกรรม และการตั้งกองทุนเพื่อดำเนินกิจกรรม ทั้งนี้หัวใจสำคัญของการพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุนั้น ก็คือ การมีส่วนร่วมในการทำงานด้วยจิตอาสา เสียสละเพื่อส่วนรวม อย่างไรก็ตามพบว่า ในชุมชนจะมีกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ของหน่วยงานที่ได้กำหนดในแผนงบประมาณไว้แล้ว ดังนั้นเพื่อลดปัญหาด้านงบประมาณและความซ้ำซ้อนของกิจกรรม จึงได้มีการบูรณาการงานหลายๆ งาน เพื่อตอบสนองเป้าหมายเดียวกันได้ โดยมีการประชุมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อตรวจสอบการกำหนดกิจกรรมที่เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ

ซึ่ง “โรงเรียนผู้สูงอายุ” ที่จัดตั้งขึ้นจากการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในครั้งนี้ สามารถสร้างแนวทางการพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุของชุมชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง ผ่านกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เหมาะสมทั้งความรู้เชิงวิชาการและกิจกรรมต่างๆ โดยเน้นความรู้ที่ผู้สูงอายุต้องรู้ ความรู้ที่มาจากความต้องการของผู้สูงอายุ ความรู้ที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตและการดูแลสุขภาพ มีหลักสูตรการเรียนการสอนผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุให้เป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ จนได้รับรางวัล “ต้นแบบโรงเรียนผู้สูงอายุของอำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง”

อภิปรายผลการวิจัย

แนวทางการพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ ขององค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง อำเภอลำปาง มีประเด็นสำหรับการอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

1. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง อำเภอลำปาง

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง อำเภอลำปาง ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ ภาพรวมยังไม่ครอบคลุมทุกคน ทุกด้าน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะชาวบ้านไม่ชินต่อการทำงานร่วมกันอย่างจริงจังและถาวร มีแต่การร่วมกันทำงานเป็นครั้งคราว เนื่องจากในอดีตประเทศไทยเป็นสังคมที่มั่งคั่ง จึงไม่จำเป็นต้องเสริมสร้างการทำงานร่วมกัน (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, 2523, หน้า 15) ส่งผลต่อการที่ผู้สูงอายุเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ ไม่มากนัก สอดคล้องกับกษกร สังขชาติ และสมโภชน์ อเนกสุข (2548) มีข้อค้นพบที่น่าสนใจว่า การที่ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในชุมชน สังคมและร่วมพัฒนาท้องถิ่นได้น้อย อาจเป็นเพราะมีปัญหาด้านสุขภาพร่างกายที่ไม่สมบูรณ์แข็งแรงและยังสัมพันธ์กับข้อค้นพบของนพพรณพร อุทโร (2552) ที่พบว่าการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในกิจกรรมชุมชนลดลงเนื่องจากผู้สูงอายุมีปัญหาด้านฐานะทางเศรษฐกิจ บางส่วนสุขภาพร่างกายไม่แข็งแรง จนเป็นอุปสรรคในการถ่ายทอดความรู้

ซึ่งจากการสนทนากลุ่ม การสังเกตและการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า ด้านการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในตำบลนาโป่ง ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ให้ความเห็นตรงกันว่าชุมชนมีส่วนร่วมไม่มากนัก สอดคล้องกับผลการวิจัยของกฤตศิลป์ อินทชัย (2551) ที่พบว่าปัญหาอุปสรรคการแสดงบทบาทและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของผู้สูงอายุที่สำคัญ คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ได้ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุในการร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นโดยจะดำเนินการและจัดกิจกรรมเอง อีกทั้งไม่ได้มีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารในเรื่องต่าง ๆ ให้ได้รับทราบ ประกอบกับผู้สูงอายุบางส่วนไม่ค่อยมีเวลาเข้าร่วมประชุมในการพัฒนาท้องถิ่น โดยปัจจัยที่มีผลต่อการแสดงบทบาทของผู้สูงอายุต่อการพัฒนาท้องถิ่นคือ ปัจจัยเรื่องการไม่มีเวลาที่จะเข้าร่วมทำกิจกรรม สุขภาพของผู้สูงอายุ การไม่มีประสบการณ์ร่วมกับท้องถิ่น ไม่มีตำแหน่งหน้าที่ในชุมชนและโอกาสที่จะร่วมทำกิจกรรมพัฒนาท้องถิ่นน้อย

2. แนวทางการพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุที่เหมาะสมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง ในชุมชนตำบลนาโป่ง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง จะมีหน่วยงานหลากหลายที่มีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ ทั้งในระดับหมู่บ้านและระดับตำบล เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านห้วยแก้ว โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านนาเบี้ยหลวง และกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขในหมู่บ้าน ชมรมผู้สูงอายุ โรงเรียน วัด เป็นต้น การจัดกิจกรรมที่มีเวลาและเนื้อหาที่เหมาะสม ตลอดจนเกิดความต่อเนื่องนั้น จำเป็นต้องมีการวางแผนการพัฒนาร่วมกันของหน่วยงานเหล่านี้ มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ ผลัดเปลี่ยนกันเป็นแม่งาน ซึ่งแต่ละหน่วยงานมักมีปัญหาด้านงบประมาณที่ไม่เพียงพอ ดังนั้นจึงไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบกิจกรรมผู้สูงอายุทั้งหมด แต่สามารถบูรณาการกับแผนประจำปีที่มีอยู่แล้ว มีการพูดคุยระหว่างหน่วยงานเพื่อกำหนดกิจกรรมร่วมกันหรือให้หน่วยงานใดเป็นเจ้าภาพในเรื่องที่ได้มีการวางแผนงบประมาณไว้แล้ว จะคุ้มค่าต่อการจัดกิจกรรม

ดังนั้นจึงมีการกำหนดแนวทางการพัฒนาร่วมกันคือการทำโครงการ “โรงเรียนผู้สูงอายุ” ที่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างเท่าเทียมกัน ไม่มีการบังคับและให้เลือกเข้าร่วมกิจกรรมอย่างสบายใจและมีความสุข เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมและคำนึงถึงความต้องการของผู้สูงอายุอย่างเหมาะสม โดยสำรวจความต้องการของผู้สูงอายุผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การสำรวจข้อมูลประชากรประจำปี เพื่อให้เกิดการวางแผนที่ชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับงานของกุลวดี โรจนไพศาลกิจ และวรากร เกียรติไกรศักดิ์ (2560, หน้า 89) ที่ชี้ว่าการดำเนินงานเพื่อพัฒนาสุขภาวะผู้สูงอายุในชุมชนนั้น ต้องให้ความสำคัญกับคุณภาพของชีวิตและการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม คือ กาย จิต สังคมและปัญญา ภายใต้การสนับสนุนและความร่วมมือจากภาคีเครือข่าย สนับสนุนส่งเสริมการดำเนินการผ่านการจัดการระบบการพัฒนาสุขภาวะผู้สูงอายุในชุมชน ยิ่งไปกว่านั้น ควรมีการส่งเสริมศักยภาพให้กับชมรมผู้สูงอายุให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการบริหารจัดการให้มากขึ้น เพื่อเป็นกลไกในการสร้างการมีส่วนร่วม และสามารถระดมความคิดเห็นจากสมาชิกในลักษณะ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมประเมินผลและร่วมรับผลประโยชน์ และสอดคล้องกับศิริพงษ์ เกี้ยวสกุล (2555) ที่เห็นว่าการเปิดพื้นที่ให้ผู้สูงอายุจัดกิจกรรมและต่อยอดองค์ความรู้โดยการนำภูมิปัญญามาใช้บนฐานวัฒนธรรมและความใฝ่รู้ของผู้สูงอายุ จะเป็นแนวทางการส่งเสริมการจัดการความรู้ของชุมชนในการมีผู้นำผู้สูงอายุมาใช้ในการพัฒนาชุมชน

ข้อเสนอแนะ

เชิงนโยบาย

การขับเคลื่อนงานของโรงเรียนผู้สูงอายุให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง จำเป็นต้องมีการสนับสนุนงบประมาณหรือการหางบประมาณเพื่อดำเนินงานด้วยตนเอง หากขาดหน่วยงานสนับสนุนจะทำให้โรงเรียนผู้สูงอายุดำเนินงานต่อไปด้วยความยากลำบาก แม้ว่าโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลนาโป่งยังไม่มีครูที่ชัดเจนเนื่องจากเพิ่งเริ่มดำเนินการ ดังนั้นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเป็นผู้มีส่วนในการสนับสนุนด้านงบประมาณเป็นหลักและควรเป็นผู้เอื้ออำนวยให้ผู้สูงอายุเข้าถึงงบประมาณจากแหล่งต่างๆ ได้

เชิงปฏิบัติการ

การพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุของชุมชน โดยจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ เนื่องจากตำบลนาโป่งมีพื้นที่ 12 หมู่บ้านและการจัดกิจกรรมต่างๆ จะใช้การหมุนเวียนแต่ละหมู่บ้าน จึงทำให้ผู้สูงอายุหมู่บ้านอื่น ๆ ต้องเดินทางระยะไกลจากหมู่บ้านของตนเอง หากไม่มีรถรับส่งจะเป็นอุปสรรคต่อการเข้าร่วมกิจกรรม บางครั้งผู้สูงอายุจึงให้บุตรหลานมาส่ง แต่อาจไม่สะดวกสำหรับบุตรหลานที่ทำงานประจำ นอกจากนี้ควรมีการจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุที่มีปัญหาด้านสุขภาพตามวัยที่ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมนอกสถานที่ได้

การวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากเรื่องการสื่อสารเป็นประเด็นสำคัญในการชักชวนให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ ในการวิจัยครั้งต่อไปควรให้ความสนใจต่อประเด็นด้านการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจให้กับทุกคนในชุมชนไม่เฉพาะกับผู้สูงอายุเท่านั้น

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณงบประมาณการวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) โครงการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2560 รวมทั้งขอขอบคุณคณะผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ ผู้สูงอายุและภาคีเครือข่ายทุกคนในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง อำเภอดงเจน จังหวัดลำปาง ที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กชกร สังขชาติ และสมโภชน์ อเนกสุข. (2548). รูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุเกิน 100 ปี

จังหวัดชลบุรี. วารสารศึกษาศาสตร์, 17(1), 95-108.

กฤตศิลป์ อินทชัย. (2551). บทบาทของผู้สูงอายุตำบลฟ้าฮ่ามต่อการพัฒนาท้องถิ่น. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

กุลวดี โรจน์ไพศาลกิจ และวรากร เกรียงไกรศักดิ์. (2560). การพัฒนาแนวทางการดำเนินงานของชุมชน

ในการพัฒนาสุขภาพผู้สูงอายุ. วารสารสมาคมนักวิจัย. 22(1), 81-88.

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. (2523). การระดมประชาชนเพื่อการพัฒนาการบริหารงานพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ทิพวรรณ สุธานนท์. (2556). การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุ.

วิทยานิพนธ์ พธ.ม., มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

นพพรณพร อุทโร. (2552). บทบาทของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชน

การศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมประเพณี. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, มหาสารคาม.

ศรีเรือน แก้วกังวาล. (2545). จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงอายุ เล่ม 2 (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศิริพงษ์ เกี้ยวสกุล. (2555). การนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการจัดการความรู้ของชุมชนในการนำพลัง

ผู้สูงอายุมาใช้ในการพัฒนาชุมชน. วิทยานิพนธ์ ค.ด., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

แห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564). กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.

ออนไลน์

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. (2560). ระบบสถิติทางทะเบียน. สืบค้นเมื่อ 11 ตุลาคม 2560,

จาก <http://stat.dopa.go.th/stat/>